

С Т А Н О В И Щ Е

за дисертационния труд на
д-р Вяра Александрова Ангелова
доцент в Катедра „Радио и телевизия“ към Факултета по журналистика и масови
комуникации на Софийския университет „Климент Охридски“
на тема „Българското радио през социализма 1944-1989“
за присъждане на научната степен „Доктор на науките“ по професионално направление
3.5. Обществени комуникации и информационни науки – Медии и комуникации.
от проф. д.изк. Лозанка Пейчева

Представеният за рецензиране дисертационен труд „Българското радио през социализма 1944-1989“ е в обем 299 страници и е структуриран в увод, три глави, заключение, списък с ползваната литература и списък с прегледаните архивни материали.

Дисертацията е първо по рода си цялостно високо информативно изследване, което се фокусира върху актуалната, недостатъчно проучена и перспективна тема за историята на българското радио през социализма, като реконструира важни за институцията моменти от неговото развитие в разглеждания период.

Доц. д-р Вяра Ангелова предлага тезата, че „Общата философия, която ръководи това изследване, се основава на разбирането за българското радио като част от споделената европейска медийна култура“, защото „то споделя сходни процеси на развитие с останалите европейски радиостанции“. Тази изследователска теза е последователно развита в хода на проучването.

В своите аналитични наблюдения д-р Вяра Ангелова проследява как пресичащите се сили на идеологията и историята оформят структурата и съдържанието на българското радио през годините на социализма в България, като взима предвид не само политическото инструментализиране на радиото, но и неговата професионализация, която към края на периода, според Ангелова, „изглежда да сродява българското радио повече с извънсоциалистическите радиостанции, отколкото със социалистическите му партньори“.

Предмет на анализ в дисертацията са различни аспекти от радиоработата: институционалната принадлежност; ръководителите; програмната дейност; многопрограмността; кадровите въпроси; радиофикацията; професионалните роли; професионалните теми и решения; музиката; международните връзки; предаванията за чужбина; публиката; западните радиостанции; професионалните издания за радио; процеса на работа в радиото; възгледите на работещите за цензурата и др. Подобно цялостно многоаспектно изследване за развитието на социалистическото радио се прави за първи път в България в такъв мащаб.

В дисертацията са изяснени важни въпроси за връзката между музикалното и текстовото съдържание в радиото. Съществен акцент е поставен върху музиката, която е критично представена и дискутирана в първа и в трета глава.

Във втората част на Първа глава (озаглавена „По програмната дейност“) д-р Ангелова навлиза по-дълбоко в професионалните дебати на ръководството на радиото и обръща отделно внимание на радиомузиката, като повдига редица важни и критични въпроси, свързани с ключовата роля на музиката в радиото. Убедително и логично тя систематизира данни за съотношенията: „говор – музика“, „музикални жанрове“, „българска – чужда“ музика. В общия поглед към музиката авторката обръща внимание на снабдяването с нова музика и прочистването на музикалния фонд от „нежелани“ произведения“.

Отчетено е, че музиката притежава голяма изразителна сила, съществено допринася за радиопрограмирането и е окачествена като „носещият елемент в радиото“. Музиката е разгледана в „културологично-социална перспектива“, за да се анализира „целевото използване на музиката в радиото“ и да се представят, според проучената архивна документация, специфичното съдържание, непрекъснатата промяна, някои постижения и недостатъци на радиомузиката през разглеждания период.

Д-р Ангелова се фокусира върху **музикалното оформление**, разглеждано в някои от архивните документи като „главен носител на емоционалния заряд в предаването“. Точно е отбелязано, че „музикалното оформление не е само проблем на предаванията, но и на цялата програма“, защото то има централно значение в структурирането и развитието на радиопрограмата.

Друг важен момент, който се анализира в раздела за музиката е **съотношението говор-музика**. Отбелязва се, че през 1950-те то е 40 към 60; през 1960-те – е около 30 към 70. След 1970-те твърдо се укрепва съотношението 1 към 3 (говор-музика), което се запазва до края на 1980-те. Едно от възможните обяснения за нарастването дела на музиката спрямо говора е в „усвояването на музиката като индиректен начин за влияние върху аудиторията“ и нарастване ролята на радиото като източник на забавление. Към тази обяснителна схема може да се добави, че музиката има потенциал да усилва говорните внушения и да предава неща (емоции, психологически състояния или идейни послания), които надхвърлят онова, което говорът може да предава.

Очертани са спецификите на **съотношението между музикалните жанрове** в програмните решения. Изборът на музика, която да звучи в радиопрограмата, не случайно е определен като „един от най-щекотливите въпроси“, защото до втората половина на 1960-те (когато се увеличава разпространението на телевизията) радиото все още е доминиращата мейнстрийм среда в България, то има потенциал да достигне всеки район в българската държава; радиомузиката е специфично продължение и развитие на различните области на музикалната култура и всеки отделен музикален жанр постига чрез радиопрограмата популярност и нови измерения на своя изразен потенциал. Д-р Ангелова конструира таблица, в която работи с данни, събрани от документи в ЦДА, за да отрази комбинацията и съотношението между музикалните жанрове в радиопрограмата. Точно е отбелязано, че забавната музика се налага като важен дял в радиопрограмата и заема около една четвърт от цялата музикална програма, като водещата политическа линия е забавната музика да придобие „по-определен национален облик“ и да стане „по-издържана в художествено отношение“.

Не е изненадващо, че трудът се ангажира с търсенето на отговор на важния въпрос за **съотношението между българска и чужда музика в радиоефира**. Във връзка с появилата се през 1960-те концепция за „реализацията на национална радиопрограма“ и схващането, че „радиото е част от националната идентичност и сигурност“, основателно се подчертава, че съотношението между радиоизлъчваната българска и чужда музика е особено важно. Д-р Ангелова представя загрижеността на ръководните органи за съотношението българска–чужда музика в ефира на радиото и извежда няколко важни наблюдения върху състоянието на това съотношение, разчетени в архивните документи: (1) „на практика в социалистическа България проникват повече западни мелодии, отколкото източни мелодии намират излаз в западноевропейския ефир“, с което се доказва твърдението, че „Желязната завеса е по-пропусклива от Запад на Изток, отколкото обратно“; (2) „Устремът към национална радиопрограма довежда до изобилие от посредствени музикални изпълнения“ в производството на естрадна музика, което се дължи на „сравнително ограничения творчески потенциал и капацитет на българските автори“; (3) „Илюзията, че може да се постигне специфично българско радиозвучене активно се поддържа почти до края на социалистическия период“. Проблемът с оптималното съотношение българска–чужда музика в националния радиоефир и дискусиите около тази тема не водят до практически и значителни промени и функционални решения, включително до днес.

Друг фокус в дисертацията е поставен върху **прочистване на музикалния фонд** (чрез бракуване и унищожаване на ленти със записана музика). Наред с периодичните „оперативни прочиствания“ на звуковия фонд за изваждането от експлоатация на технически компрометирани ленти, не е изненадващо, че в радиото се осъществяват няколко идеологически мотивирани акции по „прочистването на музикалния фонд“ на радиото, според преценката на „специална комисия“, в резултат на което се бракуват записи и се унищожават хиляди грамофонни плочи, съдържащи „упадъчна и некачествена музика“, „записи на песни, в които се възпява култа към личността“. Тези важни наблюдения регистрират една специфична радиопрактика, която продължава и през следващите десетилетия в развитието на радиото.

В Трета глава д-р Ангелова представя анализа на 26 дълбочинни интервюта със служители в социалистическото радио (журналисти и водещи; говорители; музикални журналисти; инженерно-технически сътрудници) и предлага модел за обяснение на работата в радиото чрез „вътрешните гласове“. Анализът е разделен в няколко тематични гнезда.

Отново се разглежда проблемът за съотношението българска–чужда музика в Радиото през разказите на интервюирани респонденти, които си спомнят, че е съществувал квотен принцип при определяне на комуникационната политика за програмиране на музиката в националното радио. Подчертава се, че процентните квоти „никога не могат да се спазват напълно“, но общо взето, акцентът е върху българската музика. Важно е наблюдението, че през 1980-те контролът върху процентното съотношение на музиката е сравнително малък, „изведнъж отпада изискването да звучи само 5 % западна музика“, което дава началото на друга тенденция – „към 1989 г. се влиза в период, в който пускат „Кис“ и все по-малко „Щурците“.

Във връзка с жанровото музикално оформление в радиопрограмите д-р Ангелова логично и добре аргументира съществуващата тенденция да се упражнява постоянен контрол върху стиловете и жанровете излъчвана музика. Респонденти си спомнят забраните за излъчване на определени музикални стилове или конкретни изпълнители, „по политически причини“. Те разкриват, че подборът на музикалния репертоар за излъчване в радиопрограмите се осъществява от художествена комисия, която решава какво може и какво не може да се появи в ефир; музикалните редактори преценяват какво да звучи по радиото.

Д-р Вяра Ангелова насочва своето внимание към въпроса за обновяване на музикалния фонд и успешно разкрива някои от механизмите за „полулегалното“ снабдяване с музика (необходима за обогатяване и обновяване на звуковия фонд на радиото). Тя окачествява този спонтанен процес от различни индивидуални инициативи като „доброволчество от особен порядък“, „функциониране на втора мрежа“ за попълване на фонотеката на радиото чрез снабдяване с музика от частни лица.

В Заключението се обобщават основните постигнати резултати в дисертационния труд и отново се подчертава основната теза в труда – че българското радио споделя общо аудиовизуално европейско развитие.

Авторефератът е разработен според изискванията и съответства на съдържанието на дисертационния труд. Изготвената автосправка за приносите отразява коректно реалните постижения на изследването и точно отговаря на неговата научна стойност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд представя оригинално изследване за българското радио през годините на социализма; съдържа богата историческа фактология; има достоинства на сериозен научен труд; изпълнява изискванията за актуалност на проблема, ясно формулирани теза, предмет, цел и задачи; предлага важни анализи и изводи, които показват общественото място и значение на социалистическото радио и има принос за изграждането на нови знания и за разширяване и обогатяване на съществуващите знания по разработената тема.

Това ми дава основание да подкрепя изследването и да гласувам положително за присъждането на доц. д-р Вяра Ангелова на научната степен „Доктор на науките“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки – Медии и комуникации.

16 Декември 2019

София

Подпис:.....

проф. д.изк. Лозанка Пейчева

